پرۆژەی پەیمانی کۆنگرەی نەتەوەیی ساڵی 1998.. د.نووری تاڵەبانی

هەموو دەزانین کەوا ناحەزانی کورد لە هەموو بەشەکانی کوردستان خەریکی جێبەجێکردنی پلانێکی داڕێژراون بۆ لەناوبردنی کورد و کوردستان. ئەو بەرنامەی کە کۆنگرەی نەتەوەیی کوردستان لە ساڵی 1998 ئامادەی کردووە گونجاوە بۆ دەربازبوون لەو پلانە، ئەگەر هەموو لایەنە سیاسیەکان لە هەموو بەشەکانی کوردستان بە نیازێکی پاکەوە هەوڵی جێبەجێکردنی ناوەڕۆکەکەی بدەن. ئەمەش دەقی ئەو پرۆژەیەیە…

پرۆژەی پەیمانی کۆنگرەی نەتەوەیی ساڵی 1998
د.نووری تاڵەبانی

ماوەیەک لەمەوبەر بە گەرمی باس لە بەستنی کۆنگرەی نەتەوەیی کوردستانی دەکرا بە بەشداری کردنی هەموو هێزە سیاسیەکانی هەموو بەشەکانی کوردستان. هەموو دەزانین کە ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست لەناو گێژاوێکی گەورەدا دەسووڕێتەوە و دەوڵەتە زلهێزەکان و بەشێک لە دەوڵەتانی ناوچەکەی ناچار کردووە هەوڵ بۆ چارەسەرکردنی کێشەکانی بکەن، هەتا ئەگەر بە دەستکاری نەخشەی ناوچەکەش بێت. ئەگەر کورد وەکو نەتەوەیەکی سەرەکیی ناوچەکە بە یەک دەنگی و یەکریزی بەشداری لەو پرۆسەیەدا نەکەن، بەجیددییەوە گوێ لە داواکاریەکانی ناگیرێ و لایەنە پەیوەندیدارەکان، بەتایبەتی دامەزراوە نێونەتەوەیی و دەوڵەتە زلهێزەکان پاڵپشتیان لێ ناکەن. بیرۆکەی دروستکردنی دامەزراوەیەک بەناوی (کۆنگرەی نەتەوەیی کوردستان)، یان بە ناوێکی دیکەوە پێشتر چەند جارێک کاری لەسەرکراوە. لە ساڵەکانی 1997 و 1998 هەوڵێکی جیددی بۆ دامەزراندنی دەزگایەکی نەتەوەیی لە دەرەوەی کوردستان درا، مەبەستی سەرەکی ئەوەبوو کورد بە شێوەیەکی دیپلۆماسیانە داواکاریەکانی بخاتە بەرچاو دەزگا نێودەوڵەتییەکان و دەوڵەتانی دونیا. ئەو دەمە لە دەرەوەی وڵات بووم، وەکو قانوونناسێک بەشداریم لە کۆنفرانسێک کرد، کە بۆ ئەو مەبەستە ڕێکخرابوو. لەو کۆنفرانسەدا داوا لە چەند قانوونناسێک کرا پرۆژەی پەیمانێک بۆ ئەو دامەزراوە نەتەوەییە ئامادە بکەن، پێم باشە لێرەدا زۆر بە کورتی ڕووناکی بخەمە سەر

بنەما سەرەکییەکانی ئەو پرۆژەیە و ئاماژەش بە چۆنیەتی سەرهەڵدانی ئەو بیرۆکەیە بخەمە بەرچاو.

یەکەم: بیرۆکەی دامەزراندنی کۆنگرەی نەتەوەیی لە دەرەوەی کوردستان:

لەسەر بانگهێشتنی (پەرلەمانی کوردستان لە دەرەوەی وڵات)، لە 12/12/1997 کۆبوونەوەیەک لە شاری (بڕوکسڵ) ڕێکخرا، کە نزیکەی (120) کەسایەتی سیاسی و ڕۆشنبیری لە هەموو بەشەکانی کوردستان ئامادەی بوون. نوێنەرانی بەشی هەرە زۆری حیزب و گروپە سیاسییەکان لە بەشەکانی کوردستان و کۆمەڵێک لە کەسایەتی سەربەخۆ و ڕۆشنبیر ئامادەی ئەو کۆبوونەوە بوون. لە ئاکامی بیروڕا گۆڕینەوە بە چڕوپڕی، بڕیار درا ڕێکخراوێکی نەتەوەیی کوردستانی دروست بکرێت، داواش لە چەند قانوونزانێک کرا پرۆژەیەک ئامادە بکەن وەکو (دەستوور) یان (پەیماننامە)یەک بۆ ئەو ڕێکخراوە. لە کۆتایی ساڵی 1998 دا ئەو پرۆژەیە ئامادەکرا، بەو بۆنەوە، (مەڵبەندی ڕۆشنبیری کورد لە لەندەن) داوای لێکردم بابەتێک لەسەر ناوەرۆکی ئەو پرۆژەیە و چۆنیەتی ئامادەکردنی پێشکەش بە کوردانی دانیشتوانی دەڤەری لەندەن بکەم، لێرەدا بە کورتی ڕووناکی دەخەمە سەر ناوەرۆکی ئەو پرۆژەیە، بە ئومێدی ئەوەی سوودمەند بێت بۆ ئەو بەڕێزانەی ئەرکی ئامادەکردنی پرۆژەی پەیمانی کۆنگرەی نەتەوەییان پێ دەسپێردرێ.

ناوی ئەو کۆمسیۆنەی ئەرکی ئامادەکردنی پەیمانی کۆنگرەکەی پێ سپێردرا: (کۆمیسیۆنی ئامادەکردنی پرۆژەی دەستووری کۆنگرەی نەتەوەیی) بوو، چەند قانوونزانێک لە دەرەوەی وڵات دەستنیشانکران بۆ ئامادەکردنی پرۆژەکە. لە یەکەم کۆبوونەوەدا ئەرکی سەرپەرشتی کردنی کارەکانی خرایە ئەستۆی بەندە. بەشێک لە ئەندامانی ئەو کۆمسیۆنە نەیاندەتوانی ئامادەی هەموو کۆبوونەوەکان بکەن، کە لە (بڕوکسڵ) و (لەندەن) دەبەستران. پێش شیکردنەوەی بەندەکانی پرۆژەی ئەو پەیمانە، چاکترە ڕووناکی بخەمە سەر چۆنیەتی سازدانی ئەو کۆنفرانسە و ئاماژەش بە شێوەی بیرکردنەوەی بەشی زۆری بەشداربوونی بکەم، چونکە هەموو کارێکی قانوونی پێشینەیەکی هەیە و ڕووناکی دەخاتە سەر ناوەرۆکەکەی. کۆنفرانسەکە بڕیاری لەسەر چەند خاڵێکدا کە بکرێنە بنەما بۆ داڕشتنی پرۆژەی دەستووری ئەو کۆنگرەیە، بەتایبەتی:

1. لەو دەمەدا شەڕیی ناوخۆیی دەستی ڕۆشیی بەسەر کوردستاندا کێشابوو، بۆیە بەشداربووانی کۆبوونەوەکەی (بڕوکسڵ)

جەختیان لەسەر ئەوە کردەوە، کە کۆنگرە دەبێ هەوڵی جیددی بۆ چارەسەرکردنی ناکۆکییەکانی نێوان پارتە سیاسییەکانی کوردستان بدات.

2. بەشداربووانی ئەو کۆنفرانسە داوایان کرد کۆنگرە بکرێتە (ناوەندێک) بۆ کۆکردنەوەی هەموو هێزە سیاسییەکانی کوردستان، نەک (لایەنێک) بێت لەناو ئەو لایەنانەدا.
3. کۆنگرە دەبێ ستراتیجێکی نەتەوەیی ڕوون و شەفاف بۆ خەباتی درێژخایەنی دواڕۆژی گەلەکەمان دیاری بکات، کە بە داخەوە کورد پێشتر نەیبووە، یان سەرانی کورد لەبەر هەی سیاسی نەیانتوانیوە دیاری بکەن تا پابەند نەبن پێوەی.
4. کۆنگرە دەبێ داوا بکات لەو هێزە سیاسییانەی بەشدارییان لە کۆبوونەوەی بروکسێل نەکردبوو، ئەوانیش بەشداری لەو کۆنگرەیە بکەن.
5. کۆنگرە دەبێ پرۆگرامێکی ڕوون و ئاشکرای هەبێ و داوا لە هەموو لایەنەکان بکات پابەند بن بەو پرۆگرامەی کە خۆیان پەسندی دەکەن.
6. هەموو هێزە سیاسییەکانی کوردستان ئاگادار بکرێنەوە خەتێکی سوور هەیە و نابێ هیچ لایەنێکی سیاسی ئەو هێڵە سوورە تێپەڕێنێ لە مامەڵە کردنیان لەگەڵ دەوڵەتانی داگیرکەری کوردستان.
7. کۆنفرانس کۆمیتەیەک دەستنیشان بکات بۆ ئامادەکردنی پرۆژەی پەیڕەوی (دەستووری) ئەو کۆنگرەیە. لە پاش دیاری کردنی ئەندامانی (کۆمیتەی ئامادەکار)، بڕیار درا ناوی (کۆمیسیۆنی پەیوەندی کردن) و (کۆمیسیۆنی ئامادەکردنی پەیڕەوی کۆنگرە) بێت.

ژمارەی ئەندامانی کۆمیسیۆنی ئامادەکردنی پەیڕەوی کۆنگرە حەوت (7) قانوونناس بوون، بەڵام بە کردەوە بەشێکیان نەیاندەتوانی ئامادەی هەموو کۆبوونەوەکان بکەن. هەر لەو کۆبوونەوەدا بڕیار درا ئەو پرۆژەی کە پێشتر (پەرلەمانی کوردستان لە دەرەوەی وڵات) ئامادەی کردبوو دابەش بکرێت بەسەر هەموو بەشداربوواندا و داوایان لێ بکرێت لە ماوەیەکی دیاری کراودا ڕاو بۆچوونی خۆیان بە نووسین بۆ (کۆمیسیۆنی ئامادەکردنی پەیڕەوی کۆنگرە)ی بنێرن. ئەو پرۆژەیە پاشان کرایە بنەما و ڕەوانەکرا بۆ زیاتر لە (15) قانوونناس و سیاسەتمەداری کوردی دانیشتووی دەرەوەی وڵات، تا ڕاو بۆچوونی خۆیان بۆ ئەو کۆمسیۆنە بنێرن، بەشیکیان هاوکاریان کرد و وەڵامیان دایەوە، بەڵام بەشێکی دیکەیان وەڵامیان

نەبوو.
هەر لەو كۆبوونەوەدا بڕیاردرا ناوی كۆمیسیۆنەكە بكرێتە:(كۆمیسیۆنی ئامادەكردنی پەیمانی كۆنگرە)، چونكە ئەو پرۆژەیە وەكو (پەیمان/میپاق/ □CHARTER) تەماشا دەكرا و بەشێك لە دەزگا نێودەوڵەتییەكان و ڕێكخراوانی ئازادیی بەخشی گەلانی ژێردەستە ئەو ناوەیان بۆ خۆیان هەڵبژاردبوو.
هەر لەو كۆبوونەوەدا بڕیاردرا سوود وەربگێرێ لەو پرۆگرام و پرۆژانەی پێشتر ئامادەكرابوون بۆ كۆنگرەی نەتەوەیی كوردی و ئەو بەرنامانەی بۆ ڕێكخراوانی دیكە ئامادەكرابوون، وەكو (ڕێكخراوی ئازادی بەخشی فەلەستینی) و (كۆنگرەی ئەفریقیای خواروو).
ئەندامانی ئەو كۆمیسیۆنە هاوڕابوون لەسەر ئەوەی كۆنگرە بكرێتە دەزگایەكی نەتەوەیی بۆ كۆكردنەوەی هەموو هێزە سیاسیەكانی كوردستان و بەشی زۆری □□كخراوانی كۆمەڵایەتی و ڕۆشنبیری و كەسایەتییە نیشتیمانیی□كان تا پێكەوە كار بۆ یەك دەنگیی گەلەكەمان بكەن لە دەرەوەی نیشتمان، بۆ ئەوەی ئەو دەنگە ی□ككگرتووەی كورد لە دەرەوەی كوردستان بگاتە دەزگا و ڕێكخراوانی نێونەتەوەیی و هەموو دەوڵەتانی دونیا. بڕیاردرا كۆنگرە لەڕێگای گفتوگۆ و دیالۆگەوە هەوڵی چارەسەكردنی كێشەكانی نێو حیزبە سیاسیەكان و كێشەكانی دیكەی گەلەكەمان لەگەڵ دەوڵەتانی داگیركەری كوردستان بدات. ئەو (پەیمانە) وەكو دەستوور تەماشا بكرێت، بۆیە تەنیا بنەما سەرەكیی□كانی تێدا دیاری بكرێن، با بەتەكانی دیكە بە (بڕیار)ی دەزگاكانی بڕیاردەری ناو كۆنگرە چارەسەر بكرێن.
چەند كۆبوونەوەیەك لە (برۆكسێل) و (لەندەن) بەستران، لە رۆژانی 1 و 2 ی ئابی 1998 پرۆژەكە بەدوا شێوەی وەكو (پرۆژە) پەسندكرا، چونكە دەبوو (جقاتی گشتی) كۆنگرە، كە گەورەترین ئۆرگانی ئەو كۆنگرەیە بوو، بڕیاری لەسەر بدات.
پێشتر ئەو كۆمسیۆنە قانوونییە پرۆژەكەی دابەش كرد بەسەر هەموو لایەنە سیاسیەكان و كەسانی پسپۆر و شارەزا و میدیای كوردی بۆ ئەوەی ڕاو سەرنجی خۆیان بۆ كۆمسیۆنەكە بنێرن، پێش ئەوەی پرۆژەكە لەلایەن (جقاتی دامەزرێنەر)ی كۆنگرەوە دەنگی لەسەر بدرێت. ئەمە بوو زۆر بەكورتی ئەو سەرەتایەی كە دەبوو بخرێتە بەرچاو، پێش شیكردنەوەی بەندەكانی پرۆژەكە.
دووەم: ناوەرۆكی پرۆژەكە:
پرۆژەكە پێكهاتبوو لە (پێشەكی) و (8) (بەش)، و (25) بەند.
لە (پێشەكی) پرۆژەكەدا بە كورتی باسی نەتەوەی كورد و ڕۆڵی

لە ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست دیاری کراوە، هەروەها ڕوونکراوەتەوە کە کورد لەسەر خاکی خۆی ماوەتەوە، بەڵام بەبەش لە هەموو مافەکانی، بە تایبەتی مافی دیاریکردنی چارەنووسی خۆی، ئەوەش بە پێچەوانەی پەیمانامە نەونەتەوەییەکان و جاڕنامەی جیهانیی مافی مرۆڤ و هەموو پرنسیپەکانی قانونی نێودەوڵەتی و قانوونی خۆزایی (تەبیعی)یە. هەر لەو (پێشەکی)یەدا هۆیەکانی سەرنەکەوتنی بزاڤی ڕزگاریخوازی نەتەوەی کورد دیاری کراون: (ئەم سەرنەکەوتنەی هەر لە بەر سیاسەتی سەرکوتکەرانەی دەوڵەتە داگیرکەرەکانی کوردستان نەبووە، بەڵکو پارچەبوون و ناکۆکی ناوخۆیی و هەرێم پەرستیی و لەیەک دابڕاوی هێزە خەباتکارەکانی لە هۆیەکانی دیکەی ئەم سەرنەکەوتنەی بووە)، و(لەگەڵ ئەو هەموو کارەساتانەی پێیدا تێپەڕیوە، گەلی کورد وەکو یەکە لەو چوار گەلە سەرەکییەی ناوچەکە ماوەتەوە، کە فارس و تورک و عەرەب و کوردن). لە کۆتایی ئەو (پێشەکی)یەدا نووسراوە: (بە بەکارهێنانی مافی دیاری کردنی چارەنووسی خۆی و پاراستنی ناسنامەی نەتەوەیی و یەکبوونی نیشتمانەکەی، ئەم پەیمانە ڕادەگەیەنین و ئاشکرای دەکەین کە پابەند دەبین بە جاڕدانی جیهانیی مافی مرۆڤ و پەیمانامە نەونەتەوەییەکان و پرنسیپەکانی قانونی نێودەوڵەتی).

(بەشی یەکەمی): کوردستان، گەلی کوردستان، مافە سەرەکییەکانی و مافی سەروەریی.

لە بەندی یەکەمی پرۆژەکەدا (کۆنگرە) بە بەرزترین ئۆرگانی کوردستان دانراوە.

لە بەندی دووهەمدا کوردستان بەم شێوەیە پێناسەکراوە: (کوردستان ئەو وڵاتەیە، کە کورد زۆرینەی تێدا پێکدێنن).

لەبەرئەوەی داگیرکەرانی کوردستان دەمێکە بە هەموو شێوەیەکی نامرۆڤانە خەریکی گۆڕینی باری دیموکرافی کوردستان بوون، پرۆژەکە گۆڕینی باری دیموگرافی کوردستان، بەتایبەتی دەرکردن و بەزۆر کۆچ پێ کردنی هەر کوردستانییەک لە هەر ناوچەیەکی کوردستان، لەگەڵ هێنانی خەڵکی دی و نیشتەجێ کردنیان لەو ناوچانە لە لایەن دەوڵەتە داگیرکەرەکانەوە، بەکارێکی ناڕەوا دەزانێ و بە هیچ شێوەیەک قبووڵی ناکات.

لە پەرەگرافێکی دیکەی ئەو بەندەدا هاتووە، گەلی کوردستان پێکهاتووە لە: (کورد، ئاشوری- سریانی و تورکمان و ئەرمەن و عەرەب و ئەوانی تر، کە هەبوونێکی مێژوویان هەبووە لە کوردستان و بە ئەنجام خۆیان بە کوردستانی زانیوە). لە بەندی

سێهەمی پرۆژەکەدا باس لە یەکسانی خەڵکی کوردستان کراوە، بە ژن و پیاوەوە، لەگەڵ قبووڵ نەکردنی هیچ جۆرە جیاوازییەک لە نێوانیان ل□ بەر ڕەگەز، زمان، باوەڕ و توانای ئابووریی.

هەمان ئەو بەندە زمانی کوردی بە زمانی فەرمی (ڕەسمی) لە کوردستان دەزانێت، بەڵام لە پەرەگرافی سێهەمدا باسی مافە تایبەتمەندیەکانی ئەوانەی کردووە کە کورد نین و بەشێکن لە گەلی کوردستان وەکو: (مافی پاراستنی تایبەتمەندی خۆیان و گەشەپێدانی کولتوور و زمان و زاراوەی خۆیان و دروستکردنی ڕێکخراو و دەزگای تایبەتی بۆ پێشخستنی کەلەپووریان).

بەندی چوارەم، گرنگترین بەندی پرۆژەکەیە، کە باس لە مافی بڕیاردانی چارەنووس دەکات بەوەی: (گەلی کوردستان وەکو هەموو گەلانی دونیا، خاوەن مافی بڕیاردانی چارەنووسی خۆیەتی).

لە بەشی دووهەمی پرۆژەکەدا باسی پرنسیپ و ئامانجە گشتیی□کانی کۆنگرە دەکات و دەڵێ، جاڕنامەی جیهانیی مافی مر□ق بنەمایەکی سەرەکی یە بۆ کارەکانی کۆنگرە و مەبەستی سەرەکی لە پابەندبوونی بەو پەیمانە نێودەوڵەتییە ئەوەیە بیسەلمێنێ، کە کورد وەکو هەموو نەتەوەکانی دیکە، پابەندە بە هەموو ئەو پرنسیپانەی کۆمەڵگای نێونەتەوەیی قبووڵیان کردووە.

لەبەر ئەوەی گەلەکەمان زۆرجار تووشی شکستی گەورە هاتووە لە ئاکامی ئەوەی بەرژەوەندیە گشتیی□کانی لە پاش بەرژەوەندیی پارچەکان و پارتە سیاسیی□کانی کوردستان و ڕێکخراوە و کەسەکان هاتووە، بۆیە (نابێ ل□ بەر هەر هۆیەک بێت، پشتگیری، یان هاوکاری دەوڵەتێکی داگیرکەری کوردستان، یان دەوڵەتێکی تر بکرێت دژی بەرژەوەندیی نەتەوەیی کورد). هەروەها کۆنگرە هەموو جۆرە هاوکارییەک دژ بە بزوتنەوەی ئازادیخوازی نەتەوەیی لەگ□□ و□□تیکی داگیرکەری کوردستان بە خیانەت دەزانێ و شەڕی نێوان پارت و ڕێکخراوە کوردستانیی□کان تاوانبار دەکات و ڕەتی دەکاتەوە.

لە پەرەگرافێکی دیکەی بەندی پێنجەمدا هاتووە: (کۆنگرە دان نانێ بەو ڕێککەوتننامانەی کوردستانی پێ دابەش کراوە، یان مافی گەلانی تێکڕا پێ پێشێل کراوە). ڕێککەوتنامەی لۆزانی ساڵی 1923 زەقترین نمونەیە، کە هیچ لایەنێکی کوردی بەشداری لە ئامادەکردنی نەکردووە.

بەندی شەشەمی پەیڕەوەکە باس لە ئامانجەکانی کۆنگرە دەکات، بەتایبەتی:

1- تێکۆشان بۆ بەهیزکردنی هاوکاری و هاوخەباتی لەسەر بناغەی یەکیەتی نەتەوەیی و بەرژەوەندیە سەرەکیەکانی گەلی کوردستان.

2- کۆکردنەوە پارت و ڕێکخراو و کەسایەتیە نیشتیمانیەکانی کوردستان لە چوارچێوەی ئەم دەزگایە.

3- نەهێشتنی هیچ جۆرە شێوەیەکی ناکۆکی و دژایەتی لە نێوان پارت و گروپە سیاسیەکانی کوردستان و لایەنگرانیان.

لە بارەی ڕۆلی کەنگرە بۆ چارەسەرکردنی کێشە و ناکۆکیەکانی گەلەکەمان لەگەڵ وڵاتانی دراوسێی کوردستان، کەنگرە هەوڵی چارەسەرکردنی ئەو کێشانە بە شێوەیەکی ئاشتیانە دەدات و بەکارهێنانی هێز و توندوتیژی بە ڕاست نازانێت، تەنیا لە حالەتێکدا کە ناسنامەی نەتەوەیی گەلەکەمان لە مەترسیدا بێت. هێزە کوردیەکان ئەگەر پەنا بەرنە بەر شەڕی پێشمەرگایەتی، ئەوە بۆ داکۆکی کردنە لە ناسنامەی نەتەوەیی خۆیان، کە مافێکی ڕەوایە، چونکە مافی داکۆکی کردن لە خۆ هەموو قانوونەکانی ئاسمانیی و نێونەتەوەیی و نەتەوەیی بە کارێکی شەرعی ڕەوای دەزانن. کەنگرە پشتگیری لە خەباتی ڕزگاریخوازی نەتەوەیی لە هەموو پارچەکانی کوردستان دەکات و پێشکەشکردنی هەموو یارمەتیەکی پێویست لە پێناو چارەسەریەکی سیاسی، بە ئەرکی سەرەکی خۆی دەزانێ.

لەسەر ئاستی پەیوەندی نێونەتەوەیی، یەکێ لە ئەرکە سەرەکیەکانی (کەنگرە) کارکردنە بۆ بەدەستخستن و پاراستنی مافەکانی گەلی کوردستان، هەروەها کەنگرە کار دەکات بۆ بەهێزکردنی گیانی دۆستایەتی لەگەڵ هەموو گەلانی جیهان، بەتایبەتی لەگەڵ گەلانی دراوسێی کوردستان، وەکو عەرب و فارس و تورک. کەنگرە هەوڵی دابینکردنی ئاشتی لە ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەراست دەدات و دژی هەموو بیروباوەرێکی ڕەگەزپەرستیی و توندڕەویی یە لە ژێر هەر ناوێکدا بێت.

بەشی سێهەمی پەرۆژەکە تەرخان کراوە بۆ ئەرگانەکانی کەنگرە و (جڤاتی دامەزرێنەر)ی کەنگرە بەرزترین ئەرگانی کەنگرە دەبێ، کە (پەیمانی کەنگرە)پەسند دەکات، هەنگاوی دووهەم دەبێ هەڵبژاردنی (جڤاتی گشتی) بێت، پێشنیازکراوە ژمارەیان (150) ئەندام بن، نیوەیان نوێنەری پارت و گروپە سیاسیەکانی کوردستان بن، نیوەکەی دیکەیان نوێنەرانی ڕێکخراوانی کۆمەڵگەی مەدنی، بە تایبەتی ڕێکخراوانی کۆمەڵایەتی و کولتووری و ڕۆشنبیری و کەسایەتیە نیشتمانیەکان بن. (جڤاتی دامەزرێنەر) شێوەی بەشداریکردنی ئەو لایەنانە دیاری دەکات،

بەو شێوەی لە پەیمانی کۆنگرەدا ڕوون کراوەتەوە.
(جڤاتی گشتی)، وەکو پێشتر ئاماژەی بۆ کراوە، بەرزترین ئۆرگانی کۆنگرەیە و ساڵی جارێک دەبێ کۆبێتەوە. لە حاڵەتی نائاساییدا، دەتوانێ لە جارێک زیاتر کۆبێتەوە.

بەشی چوارەمی پڕۆژەکە باس لە دەزگاکانی کۆنگرە دەکات:

1- جڤاتی گشتی، کە دەستەیەکی سەرکردایەتی بۆ خۆی هەڵدەبژێرێ.
2- سکرتاریەتی گشتی، کە جڤاتی گشتی ئەندامەکانی هەڵدەبژێرێ.
3- دەستەی ڕاوێژکاری.
4- دەستەی قانوونی باڵا، کە ئەندامەکانی لەلایەن (جڤاتی گشتی) یەوە هەڵدەبژێرێن .

جڤاتی گشتی: ئەم دەزگایە ئۆرگانی هەرە باڵای کۆنگرەیە، ئەندامانی بۆ ماوەی دووساڵ هەڵدەبژێردرێن، پاشان بە گوێرەی (بڕیاری هەڵبژاردن)، کە (جڤاتی گشتی) بە ئامادەبوونی زیاتر لە نیوەی ئەندامانی دەبەسترێ. سەرەتا دەبێ سەرۆک و دوو جێگر و چوار کۆنووسەر هەڵبژێرێ. دەسەڵاتەکانی ئەم دەزگایە ئەمانەن:

1- هەڵبژاردنی سکرتاریەتی گشتی، کە دەزگای بەڕێوەبردنی کۆنگرە دەبێ.
2- پەسەندکردن یان ڕەتکردنەوەی ئەو پڕۆژانەی لە لایەن سکرتاریەتی گشتی، یان لە لایەن ئەندامانی جڤاتەوە دەخرێنە بەر دەستی.
3- دەستکاری کردنی پەیمانی کۆنگرە، بەڵام بە دەنگی 2/3 ئەندامانی جڤاتی گشتی .

ئەم دەزگایە ڕۆڵی پەرلەمان دەگێڕێ لە ناو کۆنگرەدا و دەستەیەک بە سەرۆکایەتی هەڵدەبژێرێ. ئەم دەستەیە دەتوانێ کۆمسیۆنی تایبەت لە ئەندامانی جڤاتی گشتی پێکبێنێت بۆ هەر کارێک بە پێویستی بزانێ. جڤاتی گشتی سەرۆکی نییە، بەڵکو سکرتێری گشتی کە پێشنیازکراوە ناوەکەی بکرێت بە (سەرۆکی کۆنسەی کۆنگرە)، و بەندە دژی ئەو بۆچوونە بووم، چونکە جگە لەوەی بە پێچەوانەی پرنسیپی جیاکردنەوەی دەسەڵاتەکانی بڕیاردان و بەڕێوەبردنە، دەبێتە هۆی کۆکردنەوەی هەموو دەسەڵاتەکان لە یەک دەزگادا و لە ئاکامدا لە دەستی یەک کەسدا کۆ دەبنەوە، ئەوەش بە هیچ شێوەیەک لەگەڵ بنەماکانی دیموکراسیدا ناگونجێن .

بەندەکانی چواردەمین تا نۆزدەمین تەرخان کراون بۆ دەزگای

(سکرتاریەتی گشتی)، کە پاش (جڤاتی گشتی)، بەرزترین ئۆرگانی کۆنگرەیە. ئەم دەزگایە پێک دێت لە سکرتێری گشتی و سەرۆکەکانی هەموو کۆمیسیۆنەکان و هەشت ئەندامی جڤاتی گشتی، کە بە ماوەی دوو ساڵ هەڵدەبژێردرێن. سکرتاریەتی گشتی، دەزگای بەڕێوەبردنە لە ناو کۆنگرەدا، دەبێ دوو مانگ جارێک لە باری ئاساییدا کۆبێتەوە، بەڵام لە باری نا ئاساییدا، دەکرێ لەسەر داوای سکرتێری گشتی، یان سێ یەکی ئەندامانی سکرتاریەت کۆبێتەوە. سکرتێری گشتی کۆنگرە و ئەندامانی دیکەی سکرتاریەتی گشتی، لەلایەن جڤاتی گشتیەوە بە ماوەی دوو ساڵ هەڵدەبژێردرێن و نوێنەرایەتی کۆنگرە دەکەن و بەرپرسیار دەبن بەرامبەر جڤاتی گشتی، کە دەتوانێ متمانەیان لێ وەربگرێتەوە، لەسەر داوای پێنج یەکی ئەندامانی. بەندی هەژدەمین باس لە کۆمیسیۆنەکانی سکرتاریتی گشتی دەکات، کە سەرۆک و ئەندامانی لەلایەن (جڤاتی گشتی)یەوە بە ماوەی دوو ساڵ هەڵدەبژێردرێن. سەرۆکی ئەو کۆمیسیۆنانە دەبنە ئەندامانی (سکرتاریەتی گشتی). ئەم کۆمیسیۆنانە دەبێ دوو مانگ جارێک کۆببنەوە، بەڵام دەکرێ لە باری نائاساییدا کۆبوونەوەی دیکەش بکەن. ئەمەیە زۆر بە کورتی ناوەرۆکی (پەیمانی کۆنگرە) و (پەیڕەوی ناوخۆی) ئەو دەزگا نەتەوەییە.

هەولێر 14/11/2014